

Kisterenyi leletek a húnkorszakból.

A szakemberek előtt, már több mint egy évszázad óta ismeretesek a Salgótarján megyei város közelében fekvő, nógrádmegyei Kisterenye régészeti leletei, amelyek főként a bronzkorszakból származnak.¹ De már az egy évtizeddel ezelőtt megjelent „Salgótarján és vidéke őskorához” c. tanulmányomban én is elég részletesen beszámoltam Kisterenye népvándorláskori leleteiről is.³

Ezeket azonban, — a szomszédos Zagyvapálfalván ásató Hillebrand Jenő⁴ kivételével, — szakembereink sajnos nem igen vették figyelembe. Alföldi András „Leletek a hún korszakból és ethnikai szétválasztásuk” c.⁵ munkájában nem emlékezik meg kisterenyi adataimról és így a húnkorszakból való és igen szép keramikai anyaggal szolgáló publikációmát, illetve leleteimet sem vehette beható vizsgálatainak körébe.

Minthogy azóta a Tatai Múzeumban levő és általam kereskedőtől megvett és odaajándékozott, két darab tatavidéki (ószőnyi v. komáromi?) korsórol is, — Alföldi adatai alapján — kiderült a hún-korszakba való tartozás, azért szükségesnek tartottam mindezen, eddig ismeretlen leletekről a szakembereket itt értesíteni, illetőleg figyelmüket e leletekre itt újból felhívni.

Annál érdekesebbek a kisterenyi húnkori leleteink, mert hiszen Alföldi szerint (p. 10) az idevágó anyag, még kevés és a magyarországi hún sírokról még nem állanak hiteles leletleírások rendelkezésre. Vagy, mint a 17. oldalon írja: „A magyarországi hún leletek sajátosságainak alapos

¹ V. ö.: Dr. Dornyay Béla: Kisterenye kettős centennáriuma. (Kisterenye bronzkori régiségei.) Salgótarjáni könyvek. 2. szám. Salgótarján, 1934. 19. oldal.

² Salgótarján, 1926. Fayl Frigyes I—II. táblán az 1—28. és 1—18. rajzával és ilyen című kivonattal: Sur l'âge préhistorique de Salgótarján et de ses environs.

³ Márton Lajos (Nógrádmegye őskora, p. 337) már Jankovics Miklósnak 1828-ból való, kisterenyi ábrái alapján (v. ö.: Tudom. Gyűjtem. XII. I. tábla: 4., 6., 7.) az aranycsatot, ptykét és a barázdált aranylemezt, a népvándorláskori germán-csoportba helyezhetőnek véli. Újabb kisterenyi, húnkorszaki adataim Márton Lajos véleményét csak megerősítik!

⁴ A zagyvapálfalvi bronzkori urnatemető. A. É. XL. 1923—26., p. 60. (60—69.) Továbbá: Újabb ásatásaim a zagyvapálfalvai bronzkori urnatemetőben. A. É. XLII. 1929., p. 35—40.

⁵ Archaeologia Hungarica. IX. Budapest, 1932.

megismerését nem annyira ezeknek kevés volta, mint inkább az a körülmény akadályozza meg, hogy — a Polaschek által kiásott, simmeringi síroktól eltekintve, — még egyetlen jól megfigyelt lelettel sem rendelkezünk“. És bár sajnos az itt ismertetett kisterenyeiek és tataiak is az utób-

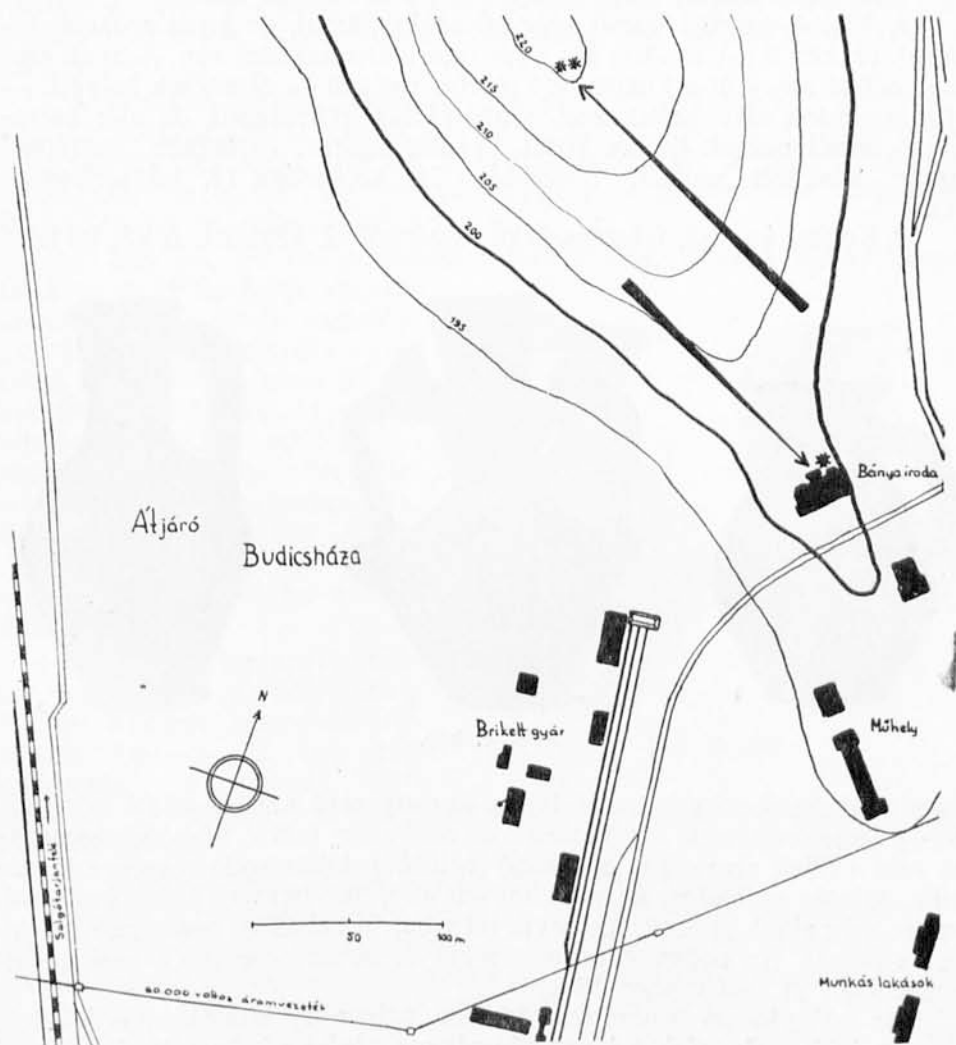

Abb. 1. kép.

biakhoz tartoznak, mégis reményelem, hogy ez a néhány kisterenyei és tatai új adat és főleg azok képanyaga, a további, hűnkorszaki kutatásoknak mégis csak hasznára lesz.

Az ide mellékelt térképen, (1. kép) a *-gal jelölt helyről (Bányairoda),

— 2—3,5 m mélységből, kerültek elő, építkezéssel kapcsolatos földmunka közben, az alább ismertetendő leletek. A lelőköörülményekről a legnagyobb utánjárással sem sikerült megbízható és pontos adatokat szerezni, tehát csak a lelőhelyük bizonyos.

Bemondás szerint innét kerültek elő a következő leletek.

1. Kisebb egyfülű kancsó, elég bő szájnylással, de jóval szűkebb torokkal. (2. kép 3.) A nyakon két gyűrűszerű kiemelkedés van. A nyak éles határ nélkül megy át a kihasasodó részbe, melyen — díszítések helyett, — ujjak nyomása alatt keletkezett, szabálytalan gyűrűszerű, de alig észrevehető bemélyedések futnak körül. Feketés szürke, vastagabb cserépből durván készített munka. Magassága 21, szélessége 12, talpszélessége 7 cm.

2. Kétfülű kancsó, feketésszürke cserépből (2. kép: 2.). A két fül felső

Abb. 2. kép.

része a nyaknak vízszintes és lapos, korongszerű gallért viselő középrészéhez illeszkedik egy bütyökszerű és szabadon felfelé álló kidudorodással, míg a fülek alsó része a kancsó legjobban kihasasodó részéhez illeszkedik, szintén szabadon, de vízszintesen álló, bütyökszerű kidudorodással. Ezekre még alább rátérek. Az egyik fül teljes, a másikkól pedig már hiányzik az ívszár. Az egész, durvamunkájú és nehéz cserépből való edény (magassága 21, szélessége 15 cm).

Az edényforma ismeretlen. Anyaga után akár középkori is lehetne.

(A hódmezővásárhelyi ref. gimnázium régiségtárában lévő brigiói keramikai anyag egyik edénytöredékének nyaki része teljesen egyező. (220. tábla.) Szerk.)

3. Nagyobb, egyfülű kancsó, felül kiszélesedő szájnylással, mely a füllel átellenes részén, a kiásásnál erősen kicsorbult. (Friss törése igen jól látszik a belül világos, kívül kissé feketésszerű cserépen.) Nyaka lefelé tölcészerűen tágul és éles határral megy át a kihasasodó részbe (3. kép: 1.).

A nyak alatt egy, valamivel lejjebb kettő, és a fül alsó végénél három bemélyedő körvonal, szép szabályszerűen fut körül a korsó kihasasodó, felső testén. Ott, ahol a fül felső része a szájnyláshoz van illesztve, akasztófülszerű szemölcs emelkedik ki, akárcsak az Alföldtől közölt egyik simmeringi korsón (p. 44. fig. 12. b). Az egész korsó vékony cserépből való, gondosan készített, finom munka. Magassága 25·5, szélessége 16, talpszélessége 7 cm.

4. Bőszájú, inkább köcsögszerű korsó, feketés szürkére égetett s elég finoman iszapolt anyagból (3. kép: 2.). Egyetlen — 3 cm széles — fülén három függőleges árok fut le. Korongon készült. A kiásásnál füle letörtött, szája kicsorbult, de összeragasztva jó állapotban van. Magassága 26, szélessége 16, talpszélessége 7 cm.

5. Egyfülű, 6·7 cm szájbőségű, igen csinos, feketére égetett korsó. (2. kép: 1). Füle felső végénél kisebb, alsó végénél nagyobb, gyűrűszerű kiemelkedés fut körül a nyakon, illetve a 39 cm kerületre kihasasodó és szorító jelekre (××××) emlékeztető rásimított díszítésű, legszelesebb részén. Magassága 16, talpszélessége 6·5 cm. Kerámiánkban ez a murgai típusú korsó egyedül mutatja a rásimításos díszítést.

Abb. 3. kép.

6. Csinos kis cserép-csésze; magassága 5·6, öblös szája 5·2 cm. Közepén kihasasodó részének kerülete 22 cm, míg mindjobban karcsúsodó alsó

része 2·3 cm szélességű talpba megy át. Alakja és minősége szerint neolitikorúnak látszik,

7. egy majdnem gömbalakú kis edénykével együtt.

8. Finoman megmunkált, kétsoros és egyformán sűrű fogú csontfésű (5. kép: 1), melyet közepén négy réz-szegeccsel megerősített, két csontléc szorít össze. Első pillantásra római eredetűnek gondolnánk. Nem is lehetetlen, hogy a rómaiaktól került ide a népvándorláskori népekhez. Lipp Vilmos (A keszthelyi sírmezők, Bp. 1884. szerint a Dobogón is találtak egy hasonló, kétoldalú, de egyikén sűrű, (p. 14.) másikán hézagosabb fogakkal bíró csontfésű darabját. (Lipp: I. t., fig. 11.) Feltevésem ezek után, hogy a kisterenyei csontfésű provinciális területről való. A lelethez tartozik:

9. egy 3·5 cm hosszú és 3 szegeccsel ellátott bronz-csat (5. kép: 3), melynek végén lehajló pecke felül aranyozva van; továbbá

10. egy 4 cm hosszú, finomművű ezüst-fibula (5. kép: 2). Találtak még itt

11. egy nyéllyukas, erősen rozsdamarta, 25 cm hosszú és legnagyobb szélességén 2·7 cm-es vaslándzsát (6. kép: 1) is. Több emberkoponya és csont szintén innét került a Salgótarjáni Kőszénbánya R. T. salgótarjáni gyűjteményébe.

Újabb ásatások kisterenyei lelőhelyünkön a mai napig sem történtek, de eddigi leleteinknek a hűnkorszakba való tartozása — Alföldi analógiái alapján is — valószínű. Lelőhelyünk törszomszédságában azonban — a ** -gal jelzett helyen kerültek elő újabb leletek. Ambrus Béla tanító értesített, hogy szántás közben, egy É-D.-irányban fekvő, teljes női csontvázra

Abb. 4. kép.

bukkantak. Nyakán 9 drb „golyószerű gyöngy”-ből álló dísz volt (6. kép: 3), mely azonban néhány kivételével teljesen elporladt, míg a jobb kar csuklóján levő bronz-karperec épen megmaradt (6. kép: 2).

Leleteink közelebbi ismertetését kezdjük a 2. kép 1. számú korsóval. Ez alakra nézve, mindenek felett a hullámvonalas díszítésű murgai (Tolna vm.) korsóhoz hasonlít feltűnően; bár korkülönbség valószínűleg van közöttük. Nagyságra nézve majdnem teljes a megegyezés a murgai és a kisterenyei korsók között, ugyancsak egyezik a díszítés technikája, mindkettő besímitott. De különbség van a rásímitott mintázatukban. Ugyanis, míg a murgai korsónak rásímitott díszítése hullámvonalakból áll, melyek nyakának három oldalán függőlegesen, hasas részén pedig vízszintesen húzódnak; addig a kisterenyeinek rásímitott díszítése: a szájnylás alatt és a nyakat körülfogó gyűrű (abroncs) fölött, függőleges vonalakból állanak, míg a fül alatt, vagyis a has legkidomborodóbb részén teljesen körülfutva,

XXXX alakúnak, vagyis a hálomustráznak csak a töredékét mutatják. Másik különbség a formában van; a nélkül, hogy ezt részletesen ismertetném, elég a közölt képre hivatkoznom, amely a kisterenyei korsót prototípusnak tünteti föl.

Kisterenyei, rásímított díszű korsónk tehát határozottan a murgai-típusú korsókhoz tartozik, akárcsak a vágöri,⁶ esetleg a gyulai⁷ és a dunapentelei korsó⁸ is.

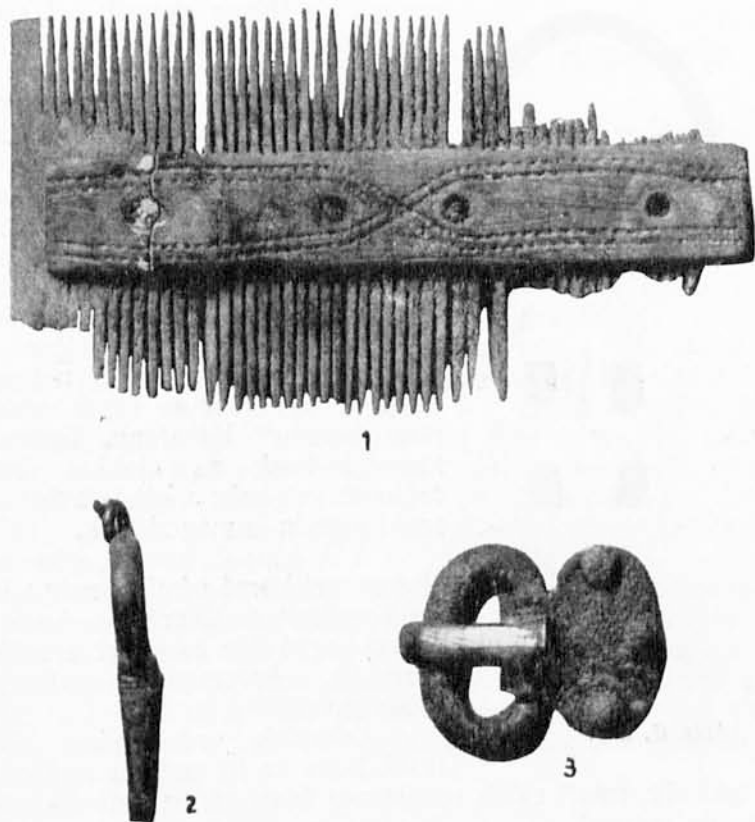

Abb. 5. kép.

A besímított díszű, egyfülű szürke korsókat Alföldi (p. 43—46. etc.) két csoportra osztja. Első csoportba tartoznak a wien-simmeringi, a Laa an der thayai és a carnuntumi korsók, meg az oberleiserbergi edénytöredékek. Ide sorozhatnám a Tatai-Múzeum két, hűnkorszaki korsóját is.

⁶ Sztrázsa = Straže, Nyitra vm. — V. ö.: Alföldi: id. mű, p. 15., 16. és a XXVI. tábla: 1. Murga. 2. Sztrázsa = Vágör.

⁷ Alföldi: XXVII. tábla, 6.

⁸ Alföldi: XXXII. tábla.

Valószínűleg Ószőny (Brigetio), vagy Komárom (Újszőny?) tájáról származhatnak e gyönyörű alakú és remek megtartású korszok. (4. kép: 1., 2.).

A tatavidéki két korszóval valószínűleg közel egyidejűek a 2. kép: 3; 3. kép: 1., 2. sz. edények s ugyancsak ebbe a csoportba sorozható az 5. kép: 3., részben aranyozott bronzcsat is. A fésű nem tekinthető pontos korhatározó mellékletként, mivel az alföldi gepida temetőkből is ismerősek.⁹ Az említett csoportnál korábbinak tetszik a 2. kép: 1. korszó és vele az 5. kép: 2. egytagú, aláhajtott lábú, három darabra tört ezüst fibula is. Lehet, hogy e két tárgy relictum, lelőkörműlmények hiánya miatt erre nem válszolhatunk.

Nem találtam eddigelé analógiát a kisterenyei öt korszó közül a 2. kép: 3., 2. számúakkal, míg a 3. kép: 1. korszó igen hasonlít a tatavidéki (4. kép: 1.) korszóhoz, mert ennek szájszélét is hármass gyűrű övezi, sőt az ebből lefutó fülének felső részén is találunk olyan akasztófűlszerű szemölcsöt, amilyent az egyik wien-simmeringi korszón¹⁰ láthatunk. Ezeknek a fűlszemölcsőknek az újakkal összezsíptett csökevényeit még a két tatavidéki hűnkorszaki korszón is megtaláljuk.

A 3. kép: 2. hosszú, kónikus nyakú, kisterenyei korszó némileg már a beregszászi korszóra¹¹ emlékeztetne. Amde a kisterenyei korszó füle mindjárt a szájnál kezdődik, a beregszászié pedig lejjebb, a nyak gyűrűjéből fut le.

Leleteink érdekessége kíváncságot tesz, hogy az itt említett és ábrázolt, kisterenyei lelőhely, minél előbb rendszeres ásatások és tudományos feltárások színhelye legyen!

Dr. Dornyay Béla.

Abb. 6. kép.

⁹ Dr. Banner János: A hódmezővásárhelyi városi múzeum régészeti osztályának első öt éve. Szeged, 1934., p. 52. és XC. tábla.

¹⁰ Alföldi: id. mű, 12. kép 6.

¹¹ Alföldi: u. o. p. 49. fig. 14.